

CC-BY-SA 4.0

«Å være eller»

Menneskeleg og ikkje-menneskeleg i «Å være eller ikke være albatross» av Inger Elisabeth Hansen

*står Atlantis fremdeles på kartet i skallen til albatrossen
den kretser over Atlantis, der den har sin tid
slikt var det bare albatrossen som kunne*
(Hansen 2015, 54)

Margit Ims

Diktet «Å være eller ikke være albatross» står sist i diktsamlinga *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* (2015) av Inger Elisabeth Hansen. Diktet viser ein kritisk situasjon der naturen og det ikkje-menneskelege er forsøpla. Men albatrossmotivet i diktet rommar meir enn den akutte situasjonen for havfuglane. Albatrossen i dette diktet kjenner greske mytar og tar del i ein poetisk skriftkultur. Det er heile tida noko menneskeleg, noko spesifikt skriftleg og spesifikt poetisk i fugleskrotten i diktet. Med ei lesing som legg vekt på intertekstualitet, vil eg utforske korleis diktet problematiserer forholdet mellom det menneskelege og ikkje-menneskelege.

Hansen har fått nominasjonar og prisar for *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår*, fleire har skrive om denne diktsamlinga tidlegare, og verket går igjen som døme i omtale av økopoesi.¹ Av det som er

---

1 Diktsamlinga er omtalt i Louise Mønsters presentasjon av antropocen poesi (2017), i den kritiske gjennomgangen Frode Helmich Pedersen gjer av lyrikk presentert på nettsidene til Forfatternes klimaaksjon (2017), hos Trude-Kristin Mjelde Aarvik i omtale av undergangsmotiv i norsk samtidspoesi (2019) og i framstilling av klimaendringar og miljøkrise i nyare norsk litteratur hos Rolv Nøtvik Jakobsen (2020). Sindre Ekrheim bidrar til ein essayserie hos Forfatternes

skrive tidlegare, er det i hovudsak Eirik Vassenden eg byggjer vidare på. Vassenden plasserer Hansen i ein læredikttradisjon, og han ser på læredikt som ein stad for læring prega av ein poetisk tenkjemåte ulik det logiske resonnementet og den diskuterande framstillinga (2020, 42 og 50). Avgjerande for dikta han framhevar, er at dei ikkje hevdar å vita alt, men sjølv forsøker å finne ut noko (2020, 59). Eg lar spørsmålsformuleringa til Vassenden om kva vi kan lære av diktet, utgjera ein hermeneutisk inngang i møte med dette albatrossdiktet. Hansen trekkjer sjølv veksling på ein visdomstradisjon i «Å være eller ikke være albatross» med å alludere til Forkynnaren i Bibelen. Der finn vi ein visdom som rommar noko uforståeleg og skjult, talaren i Forkynnaren fattar ikkje fullt ut det som hender under sola. Ei diktsamling som rommar fragment frå skriftkulturen, dikt med tittel «Fluktrute for guder» og gåter som «hvor liten må man bli for å være uforanderlig?» og «hvor skal sjela gå uten snute?», opnar også opp rom for det uforståelige.

Sjølv om fleire meldarar nemner albatrossdiktet og held det fram som sentralt i samlinga, er det skrive mindre utfyllande om dette siste diktet som eg tar for meg i denne artikkelen.

«Å være eller ikke være albatross»

Tittelen består av to ledd, «å være» og negasjonen «ikke være albatross» samanstilt med den sideordna konjunksjonen *eller*. Verbet *å vera* svarer til å finnast og eksistere, men har òg tyding knytt til essensen, kva det er å vera vesenet albatross. *Eller* blir brukt som eksklusiv disjunksjon for å sideordne ledd som gjensidig utelukkar kvarandre. Som eksklusiv disjunksjon her er det ugjenkallelege framheva; anten finst albatrossen, eller så finst han ikkje. Det er ei aktuell problemstilling. Det finst 22 forskjellige albatrossartar, og dei er klassifisert

---

klimaaksjon med omtale av *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* og rettar der spesielt merksemda mot det første diktet «Bruk og misbruk av klippeblåvingen» (2017). Dette diktet har fått mest plass i meldingar (Aarvik, 2016, Andersen, 2016, Wærp, 2016), og det er også skrive meir utfyllande om det hos Jenna Coughlin (2018) og Eirik Vassenden (2020).

som sårbare til kritisk truga på raudlista (IUCN, 2020). Blant årsakene er linefiske og oppsamling av søppel i havområda der albatrossen held til og hekkar. *Å resirkulere lenselen, avrenning foregår* tematiserer habitatsfortrenging og tap av artsmangfald med bruk av raudlista artar. Samlinga opnar med eit dikt om klippeblåvengen, og andre døme er kløvnefisken med forstyrta orienteringsevne, lopheliakorallen i rapport om korallreva utanfor Fredrikstad og lindepraktbilla i eit minnedikt. Desse spesifikke artane er nemnt med namn, men dei kan òg lesast som del av ein større heilskap, som metonymiske bilete på tap av artsmangfald.

Det ligg ein avgrunn mellom vera og ikkje vera i *eller*. Tankespranget over denne avgrunnen kan lande tungt, men også sprette lett – som noko som blir foreslått som ei moglegheit blant fleire. Men *eller* er også ei bru, brukt som inklusiv disjunksjon der begge ledd kan vera sanne samstundes. Den parataktiske framstillinga unndrar seg å bli lukka inne i det eintydige, slik at begge funksjonane spelar med i diktet.

Albatrossen er ikkje kva fugl som helst. Det er fuglen med det største vengespennet, noko som òg gir han ei spesiell symbolsk kraft i diktekunsten, der fuglen er eit kjent motiv. Døme frå albatrosskanonen er «The Rime of the Ancient Mariner» av Samuel Taylor Coleridge og «L'Albatros» frå poesiklassikaren *Les Fleurs du mal*² av Charles Baudelaire. Den kanadiske poeten Adam Dickinson gav ut diktsamlinga *The Polymers* i 2013 der det eine diktet «Hail» startar med «Hallo fra innsiden av albatrossen med en vindtett lighter og japansk polititape» (gjendikting hos Stueland, 2016, 193). Øyvind Rimbereid har også presentert albatrossen som søppeletar som sirklar «over det sjøblå søppelet» og «seiler ned i virvelen av søppel» i *Orgelsjøen* (2013). Så når Hansen skriv om eit «være eller ikke være» for albatrossen, set ho søkjelys på eit aktuelt problem, samtidig som ho resirkulerer eit kjent lyrisk motiv.

Det er eit spenn i den binære tittelen, men også i dei ulike tydingane albatross kan ha. Og tvilen og det eksistensielt prekære med valet «å

---

2 I lesinga av albatrossdiktet til Baudelaire har eg nytta den norske gjendiktinga til Haakon Dahlen i *Det vondes blommar* (2014).

vera eller ikkje vera», slik vi kjenner det frå Shakespeares *Hamlet*, og den metapoetiske dimensjonen frå Baudelaires dikt, der poeten er samanlikna med himmelfyrsten som seglar dovent over havet, kling med i tittelen og utvidar, slik at diktet overskrid den binære motsetnaden og er meir enn anten-eller. Slik Baudelaires albatross både er og ikkje er ein albatross, fangar Hansen både den akutte situasjonen for albatrossar og den metaforisk-allegoriske kvaliteten fuglar er tillagt i den lyriske tradisjonen. Albatrossen som svever over havet, er eit portrett av poeten hos Baudelaire. Og også her hos Hansen: For å segle vidare på vinden må poeten også ned til det konkrete for å hente oppdrift til å flyte vidare frå ein betraktarposisjon med tilstrekkeleg avstand til å ha overblikk. Ved at det menneskelege og ikkje-menneskelege ikkje lar seg skilje frå einannan i diktet, oppstår det også noko meir som går ut over samanstillinga av det å vera og det å ikkje vera albatross. Vekslinga mellom den konkrete albatrossen og det figurative i diktet skaper ein avstand til begge posisjonane og er ei vending bort frå det eintydige.

Dei ulike tydingane av albatross og den bevegende avstanden «eller» skaper i tittelen, gir ein inngang å lesa heile diktet ut frå. Albatrossen er ikkje snart det eine, snart det andre, men heile tida i det mellomverande rommet der den søppelavhengige og sjølvdestruerande styrta skrotten utan los er både menneskeleg og ikkje-menneskeleg. Den sideordna konstruksjonen driv fram eit språkleg erkjenningsarbeid som kan koplast til Adornos omtale av parataksen. I omtale av Friedrich Hölderlins lyrikk held Adorno fram parataksen som livselementet i diktinga, der sideordninga får fram spenning mellom fleire element (1990, 225), og at sanninga i diktet er totaliteten av momenta og det usagde mellom dei (1990, 215–216). Han ser på paratakse som ein protest mot det logiske hierarkiet til den underordnande syntaksen (1990, 221) og antiprinsipp til naturbeherskinga (1990, 224). Negasjonen i tittelen hos Hansen tvingar fram refleksjon over det som ikkje er og kan bli knytt til naturtap.

I *Att uttrycka det undanträngda* (2009) framhevar Camilla Flodin at Adorno har fått ny relevans, ettersom økokrisa avdekkjer behov for ei anna tilnærming til naturen. Eit sentralt poeng hos Horkheimer og Adorno i *Opplysningens dialektikk* (2011) er at vi har mista tilgang til

naturen gjennom å ha vunne herredøme over han. Habitatsfortrenging og tap av artsmangfald som litterære motiv kan sjåast i samanheng med denne teoretiske omdreininga kring naturtap som konkretisering av den vekktrengde naturen. Men når eg trekkjer veksling på Adorno i lesinga av «Å være eller ikke være albatross», er det ikkje berre fordi diktet viser fram vrangside av den menneskelege dominansen over naturen med motiv frå meltingskanalen til albatrossen. Med den paraktiske framstillinga viser diktet også fram alternativ og moglegheit for ein annan omgang med det ikkje-menneskelege basert på jamvekt.

Diktet er tredelt. Den første strofa startar med eit imperativ «drep ikke» og alluderer til dei eldste boda vi kjenner, skrivne på steintavler. Oppmodinga «la den få dø på vinden» følgjer etter; det er rette måten for albatrossen å dø på.

Drep ikke en albatross
la den få dø på vinden
den transoseaniske albatrossen jager ikke etter vind, den kan dø
på vinden

I motsetnad til å bli drepen er det å dø på vinden ein ikkje-valdeleg måte å ende livet på der albatrossen held fram i sitt rette element, og så å seia får fullendt noko essensielt ved eigenarten sin. At han slik får kvile i det han er og sveve dit han skal, er noko ikkje-valdeleg i seg sjølv.

Den neste strofa innleier med same verbet som den første strofa, men i presens med ein subjunksjon: Viss du, A, drep ein albatross, blir den, B, hengande ved deg. Du-et som berre var underforstått og inkludert gjennom bydeforma i første strofa, kjem til uttrykk. Samanhengen kan lesast som trugsmål og grunngeving. Her får vi gjensyn med straffa som skyl over sjømannen som drep albatrossen i «The Rime of the Ancient Mariner» av Coleridge. Som straff må han ha den daude fuglen hengande rundt halsen, og med fuglemordet følgjer ei forbanning som får katastrofale følgjer for mennesket og den vidare seglasen:

Dreper du en albatross blir den hengende ved deg
 den henger seg rundt halsen din og drar deg ned, ned
 det vet gamle sjøfolk, de vet det bringer ulykke med seg
 å drepe en albatross, ve den skuta som har en albatross som er drept
     om bord
 ve den skuta, albatrossen drar den ned, ned
 for albatrossen skal dø på vinden
 om vindene skifter retning, om alt er jag etter vind
 har albatrossen sin los, den kan dø på vinden, den kan lande der
     landes skulle
 i form av bare fjær, fjærene etter seg selv
 bare albatrossen kan det, den har losen på plass, den beste minne-
     losen
 det vet gamle sjøfolk, skulle vindene skifte retning, skulle havet
     bli fullt
 skulle elvene slutte å renne slik de før har rent
 står Atlantis fremdeles på kartet i skallen til albatrossen
 den kretser over Atlantis, der den har sin tid
 slikt var det bare albatrossen som kunne

Her er også normaltstanden presentert: Albatrossen har losen på plass og gjer det som berre albatrossar kan. Når han styrer slik han skal, jagar han ikkje vind, men lever, landar og døyr på vinden. *Å jage vind* er eit uttrykk for det forgjengelege livet og fåfengde strevet til menneska, slik det er formidla i Forkynnaren. På spansk betyr *alba* ‘soloppgang’, og kanskje leikar Hansen, som òg er spanskomsetjar, seg her med palindromet *sol* og *los*, samtidig som vi er i Forkynnaren der sola går opp og sola går ned over det menneskelege tilværet og den sykliske rundgangen som det er alludert til i diktet. Der står det om jorda som alltid er den same, vinden som snur og skiftar, og elvene som renn ut i havet utan at havet blir fullt. Ei syklisk avrenning foregår i Forkynnaren. Diktet losar lesaren hit med å hente denne grunnteksten frå ein visdomstradisjon fram frå minnet. Med ein slik tekst å peile etter ser ein stoda med havet fullt av plast i grell kontrast. Dei intertekstuelle referansane fungerer sånn som ein minnelos.

Også uttrykket «alt har si tid» kjem frå den bibelske Forkynnaren og er her kopla saman med det myteomspunne Atlantis. Sogeøya Atlantis går under og blir slukt av havet som straff frå Zevs etter at atlantidane blei meir grådige og forderva av makt og rikdom. Platon skildra Atlantis, og denne forteljinga som framstiller både utopi og hybrismotiv, har vore kjelde til inspirasjon og vidare spekulasjonar om Atlantis kan ha vore meir enn ein myte. Enkelte har utforma kart med idear om kor Atlantis har vore, og har plassert denne myten i grenselandet mellom fakta og fiksjon. Albatrossen som snurrar og snurrar på leit etter Atlantis, er på leit etter noko tapt og eit *terra incognita*, eit ukjent land som enno ikkje er.

I overgang til den tredje strofa skiftar diktet til ei meir retorisk form med spørsmål i eit meir kvardagsleg språk. Siste strofa startar med å spørja: «Når sluttet albatrossen å kunne slikt som bare albatrosser kan?» Det har skjedd ei endring, og forma speglar dette brotet med overgang til fjorten anaforiske spørsmål som tar opp korleis albatrossen har endra seg, oppsummert i eit kjernes spørsmål: «Når forsvant albatrossen i albatrossen?»

Når sluttet albatrossen
å kunne slikt som bare albatrosser kan?
Når begynte albatrossen å gå på kroken, å sprengje seg
i linene og bli et avfallsprodukt av lønnsomt linefiske? Spørsmålet er:
Når forsvant albatrossen i albatrossen? Når begynte albatrossen
å dø på feil måter? Når begynte den å ta feil?
Når begynte den å forveksle plast med mat, når tippet den over
Og ble en ripofag med en sykkelig trang til å fortære søppel?
Hvor mange meter plast kan man hale ut av tarmen på en albatross?
Har du sett inn i tarmen på en albatross?
Når ble den en søppelavhengig, selvdestruerende styrtet skrott uten los?
Når tippet albatrossen over og ble en ripofag som snurrer rundt der ute
over havene av plast som snurrer og snurrer rundt der ute
uten minnelos, der Atlantis, der Atlantis?

Med denne vendinga er ein tent med å gå til det retoriske analyseapparatet i fortolking av kva slags spørsmål dette er, og kva for funksjon

dei har. I retorikken skil ein mellom talesjangrar, og i dette diktet er alle dei tre dimensjonane knytt til fortid, framtid og notid til stades. Den forensiske retorikken vi møter i tredje strofa, er vendt mot fortida, denne talesjangeren er særleg knytt til domstolar, rettsleg praksis og diskusjonar om rettferd (Aristoteles, 2015, 71). Den juridiske gangen startar ifølgje stasislæra med stadfestinga av at noko har skjedd. Ut frå det søker ein å finne svar på korleis det skjedde, og kven som har gjort noko. Og vidare: Kva slags type handling var det? Var det gjort med overlegg, eller kanskje i sjølvforsvar? Tittelen i diktet med eit «være eller ikke være» får fram at det handlar om liv og død for albatrossen. Og skiftet av retorisk register i denne tredje delen koplar dette til ei utforsking av årsaker og ansvar. Albatrossen tar feil, døyr på feil måtar, han har blitt ein ripofag som fortærer søppel og sprenger seg i linene. Desse endringane står i fortid og viser til noko som har hendt, og ni gonger spørsmål om *når* prøver å tidfeste denne drastiske endringa. Spørsmåla som kan minne om ein forhørsituasjon, får ein til å hekte på spørsmål om skuld og forsøke å forstå om det som har skjedd, er eit uhell, eller om det er snakk om aktørar som har handla med overlegg. Det er påfallande i siste strofa av diktet at menneske er fråverande som aktørar, vi ser berre spor og søppel etter dei. Det ser ut til at albatrossen er medviten aktør som går på kroken og sprenger seg, som noko han har bestemt seg for å begynne med. Vi kjenner likevel samanhengane: Det menneskelege er nærværande nettopp i fråværet. Slik det også er der langt ute på havet der albatrossen hekkar langt frå menneske.

Med bruk av raudlista artar set diktsamlinga søkjelys på utrydding og tap av biodiversitet. Men i diktet om albatrossen er stormfuglen også bilete på mennesket og den poetiske skriftkulturen, og det elegiske ved å dvele ved det som er tapt, lar seg difor også overføre til tap av noko menneskeleg. Og ser ein albatrossen som menneske og berar av ein poetisk skriftkultur, får dei konkrete spørsmåla om søppel og lønnsamt linefiske ein underleggjerande effekt. Spørsmåla om når mennesket mista orienteringsevna og begynte å ta feil, kan lesast som tidfesting av ein samtidsdiagnose. Den sjølvdestruerande skrotten som handlar i strid med eige og naturens beste, kan bli knytt til omgrepet *akrasia*, som er brukt i eit anna dikt i samlinga, «Flora for etterkom-

mere. Akrasia.» (2015, 35). Omgrepet blir nytta om manglande sjølv-tøyming og det å ha svikt i evna til å utføre ei handling som ein veit er til det beste.

Utrydding og spørsmål om kva som går tapt

I *Imagining Extinction. The Cultural Meanings of Endangered Species* omtalar Ursula Heise korleis litteratur og andre kunstnariske framstillingar av truga artar vekker kjensler som vemod og lengt gjennom bruk av sjangerkonvensjonar frå elegien og tragedien (2016, 45). Mennesket som art er ikkje truga etter kvantitative parametrar raudlistene opererer med, så når det elegiske også rommar tap av noko menneskeleg, er det snakk om tap av noko kvalitativt og essensielt som gjer ein ute av stand til å orientere seg og handle etter naturens beste.³

Spørsmåla som vender seg mot fortida, utfordrar forståinga av kva utrydding er. Thom van Dooren har skrive om utrydding og føydd saman kulturelle og naturvitskaplege perspektiv i undersøking av kva som går tapt når artar forsvinn i boka *Flight Ways. Life and Loss at the Edge of Extinction*. Her har han eit eige kapittel om albatrossen, «Fledging Albatrosses: Flight Ways and Wasted Generations». *Waste* er fleirtydig. Det kan spele på søppelet albatrossane fyller seg opp med, og konsekvensen av at albatrossen ikkje blir vidareført til ein ny generasjon, kan uttrykke noko av det same som ligg i det fåfengde å jage etter vind. Når unge albatrossar døyr, mistar ein meir enn berre det enkelte individet, påpeiker van Dooren, han viser til lange utviklingslinjer langt tilbake med vekt på kor samanfletta all natur er av evolusjon:

---

3 Det er relevant å ha med skiljet mellom essens og eksistens i utforskinga av kva diktet seier om tap og ivaretaking, men ei viss klargjering av bruken av omgrepet *essens* er naudsynt. Ein kan stå i fare for å trekkje med seg heile den filosofiske tradisjonen i bruk av eit slikt omgrep, og det kan i så fall verke misvisande mot diktets dynamikk og meir opne haldning som motsats til ein lukka og uforanderleg essensialisme. Når eg likevel vel å bruke ordparet eksistens og essens, er det for å fange opp dei ulike semantiske tydingane verbet *vera* rommar. Da svarar omgrepet essens til vesentlege trekk og veremåtar og kan stå i fleirtal og bli forstått meir dynamisk både i omtale av det menneskelege og det ikkje-menneskelege.

«[S]pecies appear both as vast evolutionary lineages and as a collection of fleeting and fragile individual birds, doing the mundane work of knotting together generations» (2014, 33).

Når eg føyer Van Dooren, som ser artars levemåte gjennom lange liner av evolusjon, saman med Hansen, finn eg at dei begge utfordrar kva vi forstår med artstap og utrydding. «Når forsvant albatrossen i albatrossen?», spør diktet og utfordrar ei forståing som reduserer utrydding til å gjelde eit siste eksemplar av arten. Van Dooren viser til den siste namngitte vandredue Marta, som var eit siste kjent eksemplar av arten i fangenskap, og som døydde i 1914. Det å vera vandredue i flokk som kunne skugge for sola, var ført til endes lenge før det (2014, 11). Hansen utfordrar på liknande vis med å bruke fortidsforma som viser at noko allereie er gått tapt. Biletet med albatrossen som sirklar retningslaust over Atlantis, ei tapt verd, peiker på det same. Ei endring har skjedd, og tapet og forstyrringa som er pågåande, kan ikkje bli redusert til ei enkelthending fram i tid, når siste albatrossen døyr bort.

Utrydding, skriv van Dooren, er eit flokete mønster av tap (2014, 12). Eit slikt syn på kva utrydding er, saman med medvit om at menneskelege handlingar er direkte årsak til at albatrossen er utrydnings-truga, står til korleis Hansen heller ikkje lagar heilt enkle tekstknutar for oss. Både Van Dooren og Hansen femnar om både essens og eksistens i deira måtar å ta for seg utrydding på. Særleg når vi les i diktet at menneska mistar seg sjølv, må det handle om noko essensielt. Mennesket er ikkje truga etter kvantitativ målestokk, så her siktar diktet til at noko ved mennesket sin eigenart og måte å vera i verda på, er truga og tapt.

Elegi for minnet

I innlegget «Politisk og politisk», som Hansen heldt i høve hundreårs-markeringa for Den norske Forfatterforening, heiter det:

Skrift er lagring og overlevering, en potensiell hukommelse. Skriften er solidarisk med tiden, den inneholder ikke bare potensialet til

et nå, men potensialet til en fortid, potensialet til en framtid. Det er skriftens samtidighet.

(2004, 98)

Lange liner viser seg i språket hos Hansen med uttrykk som er nedervt frå tekstar først nedskrivne for fleire tusen år sidan. Denne intertekstualiteten fungerer som overlappande tidsrammer som utfordrar forståing av kva samtid rommar. Det kompliserer, men nettopp slike utvida perspektiv kan vera viktige i ei tid med miljøspørsmål som er langt frå enkle.

Van Dooren grip overføringa som skjer i den evolusjonære kjeda mellom generasjonar av albatrossar, med eit omgrep «messy temporalities» (2014, 33). Å møte verda med merksemd på ulike og overlappande tidsrammer er ikkje alltid enkelt eller beint fram, skriv han, men å gjera det berikar forståinga vår av trøblete tider (2014, 34). Å halde av plass til andre artar forpliktar til ei forståing av kompleks historie og arv som knyter oss saman (2014, 40). Både med bruk av fortid og ved å repetere spørsmålet om når for å tidfeste eit slags vippepunkt⁴ for albatrossen, problematiserer Hansen kva utrydding er, innanfor ei forståing av tid. Det er ikkje berre den aksene dei raudlista artane forflyttar seg på, der utrydding er eit siste sukk for eit siste eksemplar, som blir utfordra. I andre dikt i samlinga med tittel *samtidsstrofer* er det påfallande at samtida er voven saman med liner som strekker seg langt bakover (Hansen 2015, 16–18 og 46–48). Dikta i *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* peiker utover og bakover og bind saman det synkrone og diakrone. Vi er midt i samtidas nyhendeBILETE og den aktuelle samfunnsdebatten, med flyktningars ferdsel over havet, forsuring av havområda, plastureining og artsdød, og vi er i eldre tekstar, på geografiske stader knytt til sivilisasjonens vogge: Ninive, Nilen, Syria, stader som er utgangspunkt for grunnforteljingar om oss og om

---

4 Vippepunkt er eit fagomgrep i økologi omtalt i litteraturen om klimaendringar (Hessen, 2020). Noko av det kritiske med vippepunktet er at ein ikkje alltid kan vita når ein når ei «hit, men ikkje lenger»-grense som fører til drastiske endringar for økosystem eller artsbestandar (Hessen, s. 175). Diktet viser til ein gradvis overgang når den spør om når albatrossen tippar over. Det å tippe kan skje gradvis, ein kan bli stadig meir skråstilt før ein til slutt veltar. Det kan vera vanskeleg å sjå når det blir for mykje, det ser ein best etterpå.

forholdet mellom menneske og natur. Noko blir synleg i undersøkinga av andre tidsrammer. Når albatrossen styrer som han skal, styrer han etter noko som har vore, med minnelos, eller som det heiter hos Forkynnaren: med alle tider lagt på hjartet.

Utover å omhandle biodiversitet utforskar *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* også eit mangfald av livsformer og uttrykk med bruk av eldre tekstar. Poesi i seg sjølv er ein eigen måte å bruke språket på, som om ikkje raudlista, iallfall kan seiast å vera utsett. Når denne diktsamlinga resirkulerer lengten og er ein poetisk minnelos, er det også ein elegi for minnet. I essayet «Terror er en avskrivning av alfabetet» siterer Hansen Bjørn Vassnes om tapet av trading: «Den tradisjonelle måten å overføre kunnskap på, om hva det vil si å være menneske, er ikke der lenger. Den informasjonen og kunnskapen du henter, trenger ikke å forandre deg. Dermed får du et utvendig forhold til kunnskap, til verden» (Hansen 2004, 174). Mytane, slik som saga om Atlantis, hadde ein slik etisk komponent i seg med framstilling av dygder og laster. Verdien til ei slik forteljing skal ikkje målast etter sant eller ikkje sant, men etter korleis dei får forme standardar og gi retning. Albatrossen som leitar etter det tapte Atlantis, er eit bilete på tap av felles forteljingar som får forandre oss.

Med at albatrossen som har mista minnelosen og døyr på feil måtar, er del av ein poetisk skriftkultur, får diktet fram komplekse samanhengar mellom tap av menneskelege og ikkje-menneskelege livsformer og vitnar om at diktekunsten som minnelos kan formidle lengt som opnar for å tenkje annleis om forholdet mellom det menneskelege og ikkje-menneskelege.

Å resirkulere lengt og sentrallyrikkens store kjensler kan vera ei oppmoding til å våge å sjå rett på det som skjer og er skrive om i rapportar, ikkje la det renne vekk på overflata, men kjenne ordentleg etter kva som har gått tapt. Men lengt er også meir enn ei kjensle, det er ei erkjenning av sagn og mangel og har retning. Lengt er ein velbrukt figur i litteraturen, med konkrete objekt, men også som meir uavklart lengt etter noko udefinert, som meir melankolsk innstilling til at noko ikkje er som det skal og kjennest ufullenda. Også når objektet ikkje er kjent, er lengten sjølv ei erkjenning som får ein til å reflektere over kva ein lengtar etter, om det så berre er noko udefinert anna.

Kulturhistorisk søppel og resirkulering som formgrep

Resirkuleringa står til motiv og tematikk knytt til miljø, men er også økopoesi i sjølve diktinga ved å gjenbruke tankar og kjensler kjent frå skriftkulturen. Jonathan Bate i *The Song of the Earth* viser til Gary Snyder som liknar poesi med teori om klimaksfase i økosystem der energi kjem frå resirkulering av død biomasse (2000, 245).

The idea is that poetry – perhaps because of its rhythmic and mnemonic intensity – is an especially efficient system for recycling the richest thoughts and feelings of a community. Everytime we read or discuss a poem, we are recycling its energy back into our cultural environment.

(Bate 2000, 247)

Eit slikt perspektiv gir ein måte å lesa *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* som økologiske dikt også i forma, gjennom intertekstualitet og koherens med gjenbruk internt av motiv i diktsamlinga som heilskap og med gjennomgåande bruk av gjentakingsfigurar, parallelismar. Resirkuleringa som formgrep i møte med raudlista som syner risiko for utdøying for «den ugjentakelige art», som det heiter i diktet «Allmenning for etterkommere» (Hansen, 2015, 34), gir eit overordna spenn og får fram kunstens paradoks i freistinga på å halde fast noko ugjenkalleleg.

I *Recomposing Ecopoetics* har Lynn Keller eit kapittel, «The Eco-poetics of Plastic» (2017). Plastikkmotivet er del av ein toksisk diskurs som ser alt biologisk liv i samanheng og viser kva for avtrykk, ureining og skadeverknader mennesket påfører naturen (jf. Fjørtoft 2011, 124–126; Stueland 2016, 180). Nedbrytinga til mikroplast som tar plass i levande organismar, viklar natur og kultur saman i eit innfløkt nett (Keller 2017, 61). Også i albatrossdiktet er mennesket heile tida til stades som trussel og med søppelet sitt, og det er noko plastisk i den omtalte vekslinga mellom ulike måtar å sjå albatrossen på.

Dei mange intertekstuelle peikarane bakover i diktsamlinga kan likne ei kulturhistorisk reise eller ei genealogisk utforsking av skrift-

kulturen.⁵ *Å resirkulere lengselen* tar oss med på tidsreise bakover i skriftkulturen, til Ugarit og kileskrifta i diktet «Terror er en avskrivning av alfabetet». Og i «Å være eller ikke være albatross» kan vi teikne opp ei kulturhistorisk reise med viktige stopp i segnstoff frå antikken og i visdomslitteraturen frå Det gamle testamentet, via Shakespeare, Coleridge, Baudelaire, til nyhendebiletet som fortel om konsekvensar av dagens plastproblem i havområda. Sporinga bakover viser også til arkivering av ulike skriftformer. Dessutan spelar illustrasjonane ei rolle i denne samanhengen.

Navigeringsmotivet i diktsamlinga er forsterka med illustrasjonar på omslaget og i boka og har ein viktig styringsfunksjon for korleis vi møter dikta, jamfør Gérard Genettes omgrep om paratekst (1997). Illustrasjonane, som Aina Griffin står for, harmonerer med motiv frå tekstane, det er ulike navigeringsinstrument, kileskrift og ei lita bille. Bileta skapar ei avveksling og forlenger lesinga, noko som gjer at ein blir var avkodingsaktiviteten, lesinga som lesing. Når blikket fell på eit bilete av kileskrift, får diktet på same oppslagssida òg eit nytt lag meining om det blir lese av som bilete av skrift skriven på eit bestemt språk på eit bestemt alfabet. Det minner oss på at skrift også er teknologi og verktøy.

Slik kan diktet på same oppslagsside som ein kurskorrektor fungere som ei peilekive som kan seie noko om posisjon og potensiell risiko for samanstøytar. Vi er om bord i språket på skriftstader, samtidig er også språket eit navigeringsinstrument å styre med. Og språket, slik det er overlevert, er poetens reiskap til å skape med.

I fleire dikt i *Å resirkulere lengselen*, *avrenning foregår* finn vi ein rituell klagesong der dei raudlista artane blir tiltalt gjennom apostrofisk påkalling og nærmast mana fram. Det skaper intenst nærvær av det som er marginalt og vekktrengt. Det er ei reise til eit sakralt uttrykk, frå eit uttrykk som er avsakralisert. Hansen skriv i «Kunstneren og rei-

---

5 Den kulturhistoriske reisa bakover, som Hansen foretar i diktet om albatrossen, men også i diktsamlinga som heilskap, liknar reisa i romanen *De tapte skritt* av Alejo Carpentier, som Hansen har skrivne om i «Kunstneren og reisen som utopi» i artikkelsamlinga *Oligarkienes svanesang* om latinamerikanske romanar (Worren 1988). Essayet er gjengitt i essaysamlinga *Blindsoner. Utvalgte artikler og essays*. (Hansen 2004).

sen som utopi» at vestlege intellektuelle er del av ein kultur som har fortrenget ein slags mytisk hukommelse, som ein berre kan nå tilbake til gjennom å reflektere over eiga rolle som betraktar og få ei dobbeltrolle der kunstnaren «er fanget mellom maning og kritikk, mellom besvergelse og besinnelse» (2004, 78). Denne omtalen er treffande for den metapoetiske sjølvrefleksjonen i Hansens eiga diktning. Nettopp rørsle mellom maning og kritikk, besvergelse og besinnelse er treffande på vekslingane i «Å være eller ikke være albatross».

Hansen stiller spørsmål om kunstens vilkår når han ikkje lenger kan vera det han var. Utopien og retninga er tapt. Atlantis er tapt, og albatrossen snurrar og snurrar utan minnelos. Kunsten har endra seg med samfunnet og må reflektere dette forholdet. Hos Hansen tar dette form som avstand frå det eintydige, og ein distansert sjølvrefleksjon om kunsten i dikta. Naturframstillinga i *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* høyrer heime i den toksiske diskursen, det er ikkje ei naiv framstilling av lengten og natursynet frå romantikken vi møter i diktsamlinga. Naturen er forsøpla og urein, og snarare er det eit ubehag ved å forskjønne naturen i kunsten og nære seg på det truga livet, som kjem fram hos Hansen. Refleksjonen over menneskeleg avtrykk og estetisering av naturen blir ein del av kunstens sjølvrefleksjon. I albatrossdiktet blir dei eldre tekstførelegga også del av nye refleksjonar sett i samanheng med naturkrise i dag.

Poetisk orientering

Tap av orienteringsevne er ein tematikk som går igjen i *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår*. Når det menneskelege er skriva inn i albatrossen, slik han er framstilt med minnelos og Atlantis på kartet i skallen, er det også mennesket som har mista retning og er ein søppe-lavhengig, sjølvdestruerande skrott utan los. I dette ligg ein meir fundamental kritikk med samtidsdiagnostiske trekk.

Eg stilte innleiingsvis nokre spørsmål om korleis det menneskelege og ikkje-menneskelege er framstilt i «Å være eller ikke være albatross», korleis diktet problematiserer forholdet mellom menneskeleg og ikkje-menneskeleg, og kva diktet kan lære oss. Diktet i diktsam-

linga rundar av slik: «uten minnelos, der Atlantis, der Atlantis?» I diktet får vi sveve over havet som albatross og sjå frå ein annan synsvinkel, og vasspegelen albatrossen ser under seg i dette diktet, reflekterer både menneskeleg og ikkje-menneskeleg. Det fleirtydige i albatross-motivet og den dialektiske rørsla mellom det menneskelege og ikkje-menneskelege, og måten desse sidene er infiltrert i einannan på, bidrar til å svara på kva vi kan lære av diktet. Forma og det som diktet får fram utover det enkeltmomenta seier kvar for seg, opnar for ein annan omgang med omgivnadene. Med sideordninga blir det hierarkiske forholdet der mennesket står over naturen, bytt ut med jamstilling. Eit “eller” i sentral posisjon spelar ei viktig rolle for at diktet lar ein tre ut av forholdet mellom menneskeleg og ikkje-menneskeleg prega av konflikt og øydelegging og inn i eit mellomverande som opnar for å tenkje annleis om dette forholdet.

I undersøkinga av den parataktiske framstillinga av det menneskelege og det ikkje-menneskelege hos albatrossen i diktet finn eg at diktet bryt med det eintydige og framstiller ein ulogisk og inklusiv visdom som rommar både òg. Det menneskelege og det ikkje-menneskelege har bustad i same kropp, det ikkje-menneskelege er innvove i det menneskelege. Tittelen «Å være eller ikke være albatross» rommar ein motsetnad, og samtidig som det handlar om faren for utrydding for albatrossen som er raudlista, føregår det ei bryting mellom det figurative og det konkrete i diktet. Denne vekslinga mellom «være» og «ikke være» er til stades som ei dialektisk spenning gjennom heile diktet. Det er heile tida eit *eller* i sentrum her, og tvilen Hamlet-allusjonen ber med seg, får fram at tragedien også er ei indre scene med ein subjektiv dimensjon. Det er ei kraft i dette stoffskiftet som får fram noko meir nettopp gjennom forma og samspelet mellom dei ulike momenta. Den sentrale posisjonen “eller” har i «Å være eller ikke være albatross», opnar eit poetisk rom for eit mellomverande og eit meir enn det sagde.

Her møter vi fragment og gåtefulle spørsmål og ei form for kritikk som går vegen om det negative. Denne kritikken, slik Hansen utøver han, inviterer til å orientere seg og sjølv stake ut kursen vidare. Utsegna «avrenning foregår» frå tittelen kan minne om fareskiltet og vera styrande. Med fareskiltet kan ein lesa inn dirigering og vink om

at ein må køyre utanom og oppmoding om å vise omsyn. Ved å bli gjort merksam på farane og sjå inn i tarmen til ein albatross ser ein betre kor ein ikkje skal, rystinga er normativt bydande utan å formane om rette vegen. Det er spørsmålsteiknet som står heilt sist, og det er også ein lærdom frå diktet at det er greitt å bli hengande igjen på vinden i eit spørsmål.

Diktet «Å være eller ikke være albatross» held også fram ei meir grunnleggande kritisk innstilling, ut frå korleis vi forstår forholdet mellom menneskeleg og ikkje-menneskeleg, som ikkje går heilt opp med normative imperativ der menneske er aktør som skal verne og fikse naturen. Her spelar lengten ei rolle i samanheng med intertekstualiteten. Siste diktet i samlinga *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår* kan lesast som eit svar på tittelen. Med utgangspunkt i intertekstualiteten har eg sett på korleis diktekunsten som minnelos kan formidle lengt som opnar for å tenkje annleis om forholdet mellom menneskeleg og ikkje-menneskeleg. Erkjenning gjennom tap og sagn kan også ha retning framover mot alternative tenkjemåtar, mot noko ukjent, noko anna.

Litteratur

- Aarvik, Trude-Kristin Mjelde. 2016. «Skyt ikke albatrossen! Når arts- mangfoldet forsvinner, trues også menneskenes eksistens.» I *Vagant* (1), 106–108.
- Aarvik, Trude-Kristin Mjelde. 2019. «Undergangsmotiver i nordisk samtidspoesi». I *Undergang og utopi. Poesi i krisetider* (red. Aarvik, T-K., Skorgen, T., Vassenden, E.). Bergen: Alvheim & Eide Akademiske Forlag, 135–142.
- Adorno, Theodor Wiesengrund. 1990. «Parataxis. Om Hölderlins sena lyrik». I *Kris* (39/40). Stockholm: Foreninga Kris, 214–229.
- Adorno, Theodor Wiesengrund og Horkheimer, Max. 2011. *Opplysningsens dialektikk*. Oslo: Spartacus.
- Andersen, Hadle Oftedal. 2015. «Ei dirrande nerve». I *Klassekampen* 19.09.15 <https://arkiv.klassekampen.no/article/20150919/PLUSS/150919730>

- Aristoteles. 2015. *Retorikken*. (2. utg.) Oslo: Vidarforlaget.
- Bate, Jonathan. 2000. *The Song of the Earth*. London: Picador.
- Baudelaire, Charles. 2014. *Det vondes blommar*. Oslo: Bokvennen.
- Bibelen. 2011, Bibelselskapet: <https://bibel.no/nettbibelen?slang=bok-mal11>
- Coughlin, Jenna. 2018. «Of Wildflowers and Butterflies. Interrogating Species Names in Norwegian Poetry from the National Romantic to the Anthropocene» I *Nordic Narratives of Nature and the Environment* (red. Hennig, R., Jonasson, A.-K., Degerman, P.). London: Lexington Books, 99–116.
- Ekrheim, Sindre. 2017. «Ut or omverd». Essayserie hos Forfatternes klimaaksjon. <https://forfatternesklimaaksjon.no/2017/03/03/ut-or-omverd/>
- Flodin, Camilla. 2009. *Att uttrycka det undanträngda. Theodor W. Adorno om konst, natur och sanning*. Göteborg: Glänta Produktion.
- Fjørtoft, Henning. 2011. *Jordsanger: Økokritiske analyser av Inger Christensens lange dikt*. Doktorgradsavhandling, Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet.
- Gennette, Gérard. 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: The University of Cambridge.
- Grøtta, Marit. 2015. «Klagesang for truede arter». NRK 20.09.2015. https://www.nrk.no/kultur/anmeldelse-av-_a-resirkulere-lengselen_-avrenning-foregar_-av-inger-elisabeth-hansen-1.12561168
- Hansen, Inger Elisabeth. 2004. *Blindsoner. Utvalgte artikler og essays*. 2. opplag. Oslo: Aschehoug.
- Hansen, Inger Elisabeth. 2015. *Å resirkulere lengselen, avrenning foregår*. Oslo: Aschehoug.
- Heise, Ursula K. 2016. *Imagining Extinction. The Cultural Meanings of Endangered Species*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hessen, Dag Olav. 2020. *Verden på vippepunktet. Hvor ille kan det bli?* Oslo: Res Publica.
- IUCN 2020. *Barometer of Life. The IUCN Red List of Threatened Species*. Version 2020-2. <https://iucnredlist.org>
- Jakobsen, Rolv Nøtvik. 2020. «Litteraturens natur. Framstillinger av klimaendringar og miljøkrise i nyare norsk litteratur.» I *Kirke og Kultur* (4). Oslo: Universitetsforlaget, 360–373.

- Keller, Lynn. 2017. *Recomposing Eco-poetics: North American Poetry of the Self-Conscious Anthropocene*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Mønster, Louise. 2017. «Antropocæn poesi. Et spor i ny skandinavisk digtning.» I *Økopoesi*. Nr. 9 i serien Modernisme i norsk lyrikk. (red. Larsen, P.S., Mønster, L., Rustad, H.K.). Bergen: Alvheim & Eide Akademisk Forlag, 159–191.
- Pedersen, Frode Hemlich. 2017. «Poesien under klimakrisens harde himmel». <https://forfatternesklimaaksjon.no/2017/04/22/frode-helmich-pedersen-poesien-under-klimakrisens-harde-himmel/>
- Rimbereid, Øyvind. 2013. *Orgelsjøen*. Oslo: Gyldendal.
- Sejersted, Jørgen. 2015. «Dikt som fornyer ordene». I *Bergens Tidende* 06.12.15.
- Stueland, Espen. 2016. *700-årsflommen. 13 innlegg om klimaendringer, poesi og politikk*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Van Dooren, Thom. 2014. *Flight Ways. Life and Loss at the Edge of Extinction*. New York: Columbia University Press.
- Vassenden, Eirik. 2020. «La meg få bruke deg som farkost. Moderne læredikt og sakpoesi.» I *Å verte vår verda att. Åtte tekstar om lyrikk* (red. S.A. Hevrøy, O. Karlsen, I. Nielsen). Oslo: Novus forlag, 39–62.
- Wærp, Henning Howlid. 2015. «Inger Elisabeth Hansen: Grublende klimadikt – vittige og vakre.» *Aftenposten* 27.09.15. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/LWnQ/inger-elisabeth-hansen-grublende-klimadikt-vittige-og-vakre>